

1 2009

СІЧЕНЬ-БЕРЕЗЕНЬ

НУМІЗМАТИКА АЛЕРИСТИКА

International coin trend magazine

Історія Епіра у пам'ятках нумізматики

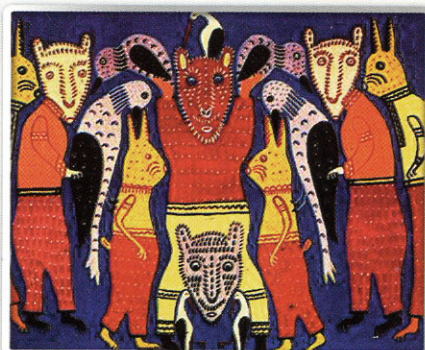
Про нові монети зі знаком Володимира Ольгердовича

Орден Богдана Хмельницького

Від золотої корони до краху імперії (монети Австрії у 1901–1918 рр.)

Грошові знаки-купони пластових частин м. Березани у 1927–1928 рр.

Ювілейні та пам'ятні монети СРСР з недорогоцінних металів 1965–1991 рр.

Про нові монети зі знаком Володимира Ольгердовича

Численні знахідки останнього часу в Україні та на сусідніх територіях раніше не відомих середньовічних монет різних державних утворень розкривають в деталях та збагачують складну картину започаткування у другій половині XIV ст. у Східній Європі власного карбування [1–6]. Недавно авторам стали відомі ще такі дві середньовічні монети нового, раніше не відомого виду, попередні результати дослідження яких наведено нижче.

Ці невеликі монети європейського типу, за словами знахідників, були виявлені поблизу Черкас на орному полі разом із значною кількістю джучидських дирхемів. Монети карбовані із срібла та мають майже однакову вагу – приблизно один грам. У деградованому вигляді на новознайдених монетах відтворений, з деякими відмінностями, тип галицько-руських грошиків (червоноруських півгрошів), що карбувались у другій половині XIV ст. у Львові при Казимирі III та Людовіку Угорському. Зображення одного боку цих монет, подібно до галицько-руських грошиків визнаного аверсом, відрізняються в деталях (були карбовані різними штемпелями), тоді як зображення реверсу монет збігаються (карбувалися одним й тим самим штемпелем).

На аверсі монет, згідно з львівським прототипом, в оточенні кругової легенди

Рис. 1. Монети-знахідки:

а – срібло, розміри 1,6–1,8 см, вага 1,06 г;
б – срібло, розміри 1,6–1,7 см, вага 0,97 г.

"латиною" (у написах можливо виділити позначки у вигляді латинської літери "V") зображений центральний медальйон в обрамленні із чотирьох подвійних дужок. На відміну від галицько-руських грошиків, замість коронованого королівського ініціалу: "K" – Казимир, або "L" – Людовик, у медальйоні під примітивною короною-тризубцем зображений знак складної форми у вигляді схематичної "будівлі" з двома хрестами, який краще видно на монеті (рис. 1, а). На реверсі нових монет теж відтворене зображення з львівських монет – кругова легенда та відокремлений тут крапковим обводом центральний медальйон, у якому представлена фігура лева. Примітивно зображений лев стоїть на задніх лапах та повернутий по-геральдичному ліворуч, на відміну від галицько-руських грошиків Казимира та Людовіка, де він завжди повернутий праворуч [7]. Усі написи, як часто буває у наслідуваннях такі, що не читаються, та є лише їхніми імітаціями.

На відміну від львівських прототипів знайдені монети карбовані за дротовою технологією. На це вказує характерна неправильна форма монетних кружків, що виникає при розплющуванні коротких відрізків дроту. Виразним прикладом тому є монета (рис. 1, б), де на монетному кружку спостерігаються дві протилежні спрямлені ділянки, що залишилися після деформації кінцевих частин відрізка дроту. За такими ознаками як заокругленість, нерізкість елементів зображень видно, що штемплі, які застосовувалися для карбування монет, виготовлялись із бронзи, а не із загартованої сталі, що було притаманно східній дротовій технології того часу. Схоже, що штемплі повністю вирізалися вручну, на відміну від широкого використання пунсонів з готовими елементами зображень, як це практикувалося на львівському монетному дворі (можливо, що пунсоном усе ж таки набивався внутрішній крапковий обвід штемпеля реверсу). За побічними ознаками – колір металу та патини, можливо очікувати, що знайдені монети були виготовлені з високопробного срібла, що знову ж таки було притаманно дротовій технології.

Олег Погорілець,
Ростислав Саввов (Хмельницький)

Центр дослідження історії Поділля
Інституту історії України НАНУ

Рис. 2. Особистий знак Володимира Ольгердовича на:
а – монеті Володимира Ольгердовича;
б – печатці сина Володимира Андрія.

Знак складної форми, розміщений під короною на аверсі знайдених монет, добре відомий в українській середньовічній нумізматиці та геральдиці (рис. 2, а). Він, як особистий княжий знак, належав одному з синів великого князя Литовського Ольгерда (1345–1377) – Володимирі (1363–1398). З невеликими відмінностями цей знак в подальшому, як династичний, використовували в XV ст. на своїх печатках сини Володимира Ольгердовича (рис. 2, б) [8]. З 1363 по 1394 рр. Володимир володів Київським князівством, де від його імені карбували дрібні срібні монети декількох різновидів [9]. Подібно до монет-знахідок монети Володимира також карбувалися за дротовою технологією з усіма вищевказаними її особливостями – розплющуванням монетних заготовок з відрізків дроту, застосуванням бронзових штемплів та їхньою ручною підготовкою [10]. На більшості цих монет розміщений особистий знак Володимира Ольгердовича такого самого вигляду, як і на монетах-знахідках. Не вдаючись у дискусію відносно символіки цього знака, в якому деякі дослідники вбачали корогву, інші щит чи церковну будівлю (каплицю) з двома хрестами, або навіть монограму "В К" [11], необхідно підкреслити, що зазначений знак виділяється серед особистих знаків численних Гедиміновичів своєю оригінальною формою, тому його важко сплутати з будь-яким іншим княжим знаком. Примітно, що у внесених

змiнах при наслідуванні в оформленні нової монети, порівняно з львівським взірцем, є своєрідна логiка – особистий знак Володимира Ольгердовича замінив на монеті королівський iніціал – такий самий особистий знак.

Наявність на знайдених монетах князівського знака Володимира не може бути випадковим та засвідчує, на думку авторів, їхню приналежність до карбування Володимира у Київському князівстві. Опосередковано таку атрибуцію підтверджує і збіг технології карбування нових монет та вже відомих монет Володимира, а також місце виявлення цих монет поблизу Києва. Карбування Володимиром монет після 1394 р. у Копилі, куди він був вигнаний із Києва великим князем Вітовтом, маловірогідне, у першу чергу, з огляду на централізовану політику, яку проводив у той час у Великому князівстві Литовському (ВКЛ) Вітовт. Випуск зазначених монет ще пізніше синами Володимира Ольгердовича – Олександром (Олельком) та Андрієм, які князували у середині XV ст., був неможливим хоча б з тієї причини, що на той час в обігу уже давно не було їхнього прототипу – галицько-руських грошків.

Час започаткування карбування Володимиром нових монет можливо уточнити, дослідивши різновиди галицько-руських грошків, яких вони наслідували. Адже випуск наслідувань, як правило, не був набагато віддаленим у часі від випуску прототипу. Як вище вказувалося, львівські монети з різновидом аверсу з обрамленням центрального медальйону із чотирьох дужок та коронованим ініціалом, що був відтворений на монетах-знахідках, карбувалися у Львові тільки при Казимірі III у 1353–1370 рр. та Людовіку Угорському в 1379–1382 рр. (рис. 3, а) [12]. Більш раннє карбування Володимиром власної

монети в Київському князівстві ще у 60–70-х роках XIV ст. виглядає сумнівним з політичних та економічних міркувань. Потрібно зауважити, що монети Людовіка дещо відрізняються від монет Казимира збільшеною у розмірах короною та більш виразними подвійними дужками. Подібна корона у гіпертрофованому вигляді та дужки спостерігаються на знайдених монетах (рис. 3, б), що, на думку авторів, може свідчити на користь того, що саме монети Людовіка були взірцем для наслідування. Отже, якщо це так, то карбування нових монет Володимира Ольгердовича повинне було розпочатися у 80-х роках XIV ст., що збігається у часі з початком карбування як у сусідів по ВКЛ: Подільському, Новгород-Сіверському князівствах та Вільно, так і у ближніх регіонах Східної Європи – Московському князівстві та Молдові.

Наслідування при заснуванні власного карбування поширені в місцевому грошовому обігу імпортованої монети було звичайною практикою в ті часи. Наочним прикладом такого явища були численні приклади карбування у другій половині XIV ст. наслідувань-імітацій джучидських дирхемів по усій північній периферії території Золотої Орди. За допомогою наслідування звичної для ринку монети досягалася відповідність сформованому у населення стандарту, що дало змогу новій монеті успішно вливатися у грошовий обіг. Особливо це було істотно при обмежених економічних ресурсах і відсутності власних джерел сировинного срібла, як це було у даному випадку.

У попередній роботі авторів, у якій розглядалися особливості зародження карбування в XIV ст. у Східній Європі, був запропонований розподіл цієї території на дві зони впливів: західну – празького гроша та східну – джучидського дирхема [13]. Місцеве карбування власної монети у цих зонах розвивалося у відповідному руслі. Зважаючи на дратову техніку та стильові особливості – наявність типового східного орнаменту – "плетіння" на одному з різновидів відомих до того монетах Київського князівства, київське карбування було віднесене до східної зони дирхема. Однак, виявлення нових монет Володимира, що наслідують червоноруський півгрош, який належав до зони празького гроша, вказує, що розподіл впливів був дещо складнішим. Вочевидь, що карбування Київського князівства формувалося під одночасним впливом обох монетних систем.

Як це інколи буває, коли знахідки не проходять належної процедури фіксації

та ще й знайдені у невеликій кількості, може виникнути підозра щодо можливого їхнього "штучного" походження. У даному випадку зовсім заперечити таку імовірність навряд чи можливо, та все таки уся сукупність даних щодо нових монет та отримані результати їхнього вивчення дають можливість, на думку авторів, відхилити більшість подібних сумнівів.

Список літератури

1. **Погорілець О., Саввов Р.** Монета подільського князя Костянтина // Нумізмати́ка і Фалеристика, № 3, 2004.
2. **Шостопал А.** Монети XIV ст., карбовані на Поділлі // Нумізмати́ка і фалеристика, № 3, 2007.
3. **Барейша Ю.** Аб аtryбуцiї, сiмволiцiї і датаваннi манет ВКЛ з iльвом і крыжам // Банкаускi весник, №6, 2007.
4. **Хромов К. К.** К вопросу о начале монетной чеканки на территории Киевского княжества в XIV в. (о "киевских" подражаниях монетам Джанибека) // Тезисы докладов и сообщений XII Всероссийской нумизматической конференции. – Москва, 2004. – С. 87 – 88.
5. **Remecas E.** Vilniaus zemutines pilies pinigų lobis. – Vilnius, 2003. – С. 60 – 62.
6. **Шталенков И.** Новые находки ранних монет Великого княжества Литовского // Материали VIII міжнародної конференції PTN, Białystok – Augustow, 2008 – Варшава, 2008. – С. 37–40.
7. **Крижанівський А.** Львівський монетний двір у XIV–XV століттях. Львів, 2007. – С. 177–187.
8. **Gumowski M.** Pieczęcie Książąt Litewskich. Ateneum Wilenskie, 3–4. 1930. – S. 691–692, 723.
9. **Котляр Н. Ф.** Клад монет Владимира Ольгердовича // Нумизмати́ка и Эпиграфика, т. VIII, 1970. – С. 88–101.
10. **Котляр Н. Ф.** Монеты Владимира Ольгердовича // Нумизмати́ка и Сфрагистика, IV, 1971. – С. 62–64.
11. **Там саме.** – С. 49–50.
12. **Крижанівський А.** Львівський монетний двір у XIV–XV століттях. – Львів, 2007. – С. 177–179; 186–187.
13. **Погорілець О. Г., Саввов Р. В.** Начало чеканки монеты в южных землях Великого княжества Литовского (вторая половина XIV в.) // Международная нумизматическая конференция, посвященная 150-летию Национального музея Литвы. Тезисы докладов. – Вильнюс, 2006. – С. 238.

Рис. 3. Галицько-руський грошкiк а – Казимира III; б – Людовіка Угорського.